

آداب و احکام حج

پیشگفتار

آداب و احکام عمره تمتع

1- احرام و احکام آن

2- طواف و احکام آن

3- نماز طواف و احکام آن

4- سعی بین صفا و مروه و احکام آن

5- تقصیر و احکام آن

آداب و احکام حج تمتع

1- احرام حج

2- وقوف به عرفات

3- وقوف به مشعر الحرام

4- رفتن به منی و رمی کردن

5- قربانی و احکام آن

6- حلق یا تقصیر و احکام آن

7- طواف زیارت

8- نماز طواف حج

9- سعی بین صفا و مروه

10- طواف نساء

11- دو رکعت نماز طواف نساء

12- بیتوته (شب ماندن) در منی

13- رمی جمرات سه‌گانه

عمره مفرده و احکام آن

طواف وداع

مسائل متفرقه

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلي الله علي محمد و آله الطاهرين

سپاس پروردگار مهرباني را که ما را بوسیله خلیش ابراهیم(ع) بخانه پاک خود دعوت فرمود درود خداوند بر فرزندان ابراهیم(ع) آخرین و برترین فرستاده خدا محمد(ص) که با تعلیم مناسک حج ما را از قید بندگی غیر خدا آزاد کرد احرام رمز دور کردن هر آنچه غیر حق است طواف درسی است که می‌گوید باید منحصر بر گرد کوی حق بگردی و حال که جز با خدا رابطه نداری لیاقتیافتی که در پیشگاهش به نیایش آئی و به نماز بایستی ولی پشت مقام ابراهیم(ع) که امام است یعنی بدان به دربار ما راه ندارد کسی که بی‌امام بیاید یا جلو امامش حرکت کند سعی می‌گوید برای رسیدن به آب حیات باید با سعی و کوشش و توکل بخدا حرکت کنی تا خدایت از زمین سوزان چشمه زمزم دهد بدنبال آن آلودگی قهری را هم زایل کن تقصیر ناخن و مویت را بگیر و کوتاه کن تا جای پائی برای شیطان در وجودت نباشد که آلودگان طعمه شیاطین هستند و حال که چند قدم بدنبال امامت بطرف خدا برداشتی لایق شدی تا نور معرفت را دریابی پس مجرد شو احرام ببند و به بیابان عرفات بیا با توقف جرعه‌ای بنوش ولی کار را تمام شده حساب مکن پویا باش به محل دیگر برای دریافت انواری دیگر در سرزمین مشعر بمان و توقف کن توفقی که خود یک حرکت است نه ضد حرکت که بی‌حرکتی همان مرگ است جلو بیا که آرزو و هدف نزدیک است بسرزمین منی خوش آمدی در اینجا با زنده کردن خاطره ابراهیم(ع) باید با اراده قوی و تکیه بر خدا از هر چه دلبری دارد و در دلت راه یافته در راه خدا بگذری گرچه فرزندی پاک مانند اسماعیل(ع) باشد ولی قبلاً شیطان را سرکوب کن تا جلوگیری نباشد (رمی جمره عقبه) حال که از شر شیطان رها شدی همه چیزت را قربان و قربانی کن و آگاه باش آلودگیها را گرچه قهری نادیده مگیر مغز و سرت را پاک کن سر بتراش حلق یا تقصیر مقداری از مو و ناخن بگیر حالا تا حدودی آزاد و بزرگ شدی دیگر لباس دوخته و غیر آن قید و بندت نیست بیوش ولی بدان چند شبی در این سرزمین منی باید بمانی شبها با خدایت راز و نیاز کنی و روزها در میدان جهاد با مظاهر شیطان استعمار و استثمار و استحمار نبرد کنی رمی جمرات سه‌گانه و اینست رمز زندگی دنیا و تا در اینجا هستی این جهاد و مبارزه ادامه دارد زندگی دنیا همان جهاد است تا روزی که پیروزمندانه بروی رجوع بخدا کنی وارد مکه شوی اینجا مرحله دیگری است حالا خدا است که مهمانداری و ضیافت می‌کند و با تکرار طواف خانه و نیایش و سعی بین صفا و مروه و پاک کردن غبار راه و باز هم طواف و نماز ابراهیم‌وار باید گواهینامه پرافتخار بنده بودن را از دست ربت بگیری و با این سند افتخار بشهر و دیارت برگردی و همچنان بنده بمانی و این سیر و سیاحت الهی را فراموش نکنی تا ملاقات پروردگارت که شیطان در کمین عهدشکنان و فراموش کاران است .

و بدان این عبادت بزرگ و حرکت عظیم جز با یاد گرفتن مسائش سالم در نمی‌آید و هیچگونه اثری نخواهد داشت با مطالعه مکرر این مجموعه مختصر که برگزیده‌ای است از مسائل فراوان حج به مسائل ضروری آشنا شو تا اعمال صحیح بجا آوری .

مسائلي که در اینجا جمع آوري شده و با قلمي ساده نگارش يافته منحصرًا مطابق با فتواي حضرت آية الله العظمي امام خميني مد ظله مي باشد که در مناسک حج فرموده اند و در پايان ترجمه آزاد چند حديث اضافه گرديد زيرا که نور خدا در گفتار رسول خدا(ص) و ائمه هدي(ع) آشکار است باين اميد که قلب و جامعه ما هرچه بيشتر منور گردد .

و ما توفيقى الا بالله و هو حسبي و نعم الوكيل

(جمعه ۱۷ رمضان ۱۴۰۲ قمری)

سالگرد غلبه ايمان بر كفر (جنگ بدر)

18 تير ماه ۱۳۶۱ شمسي

قم - علي عراقچي همداني

آداب و احکام عمره تمتع

(بسم الله الرحمن الرحيم)

بر شخص مستطيع واجب است در مدت عمر يك بار به مکه رود و اعمال حج را بجا آورد حج اقسامی دارد ولي از آنجاى که براي ما مردم دور از مکه غالبًا حج تمتع واجب است در اين رساله فقط مسائل حج تمتع گفته مي شود .

اعمال اين حج داراي دو بخش است اول عمره تمتع دوم حج تمتع قسمت اول داراي پنج عمل است :

1- احرام

2- طواف خانه خدا

3- دو رکعت نماز طواف

4- سعي بين صفا و مروه

5- تقصير

آداب و احکام اين پنج عمل را اول مي گوييم تا برسيم به بخش دوم .

مقدمه دانسته شود افرا دي که از ايران به مکه مي روند دو دسته هستند يا مدينه اول يا مدينه دوم دسته اي که اول به مدينه مي روند و چند روزي هستند و از آنجا به طرف مکه حرکت مي کنند پس از خروج از مدينه مي رسند به مسجد بنام (مسجد شجره) اينجا ميقات ستيعني جاي محرم شدن پياده مي شوند و در آن مسجد محرم مي شوند .

و دسته‌ای که اول به مکه می‌روند اینها از جده بطرف مکه حرکت می‌کنند بجائی می‌رسند بنام (جحفه) که آنجا هم میقات است و پیاده می‌شوند برای محرم شدن .

1- احرام و احکام آن

واجبات احرام سه چیز است اول پوشیدن لباس احرام دوم نیت محرم شدن سوم تلبیه یعنی لبیک گفتن .

لباس احرام دو قطعه پارچه مثل دو حوله یا غیر آن که دوخت در آن نباشد و همچنین پاک و مباح و حلال باشد یکی را مثل لنگ از کمر می‌بندند و دیگری را از روی شانه‌ها می‌اندازند بعد از پوشیدن این دو جامع نیت می‌کند انجام دادن احرام عمره تمتع را قریة الی الله و با این نیت لبیک می‌گوید و صورت لبیک چنین است .

لبیک اللهم لبیک لبیک لا شریک لک لبیک ان الحمد و النعمة لک و الملک لا شریک لک لبیک

مسئله: تمام اعمال عمره و حج از اولی که انسان لباس احرام می‌پوشد تا آخر اعمال حج همه و همه عبادت است و باید با توجه داشتن در وقت عمل که چه عملی می‌خواهد بجا بیاورد همه را برای خداوند انجام دهد و اگر ریا کند آن عملی که در او ریا شده باطل است .

مسئله: لباس احرام برای مردها واجب است و زن می‌تواند در همان لباسهای معمولی خودش گرچه دوخته باشد محرم شود .

مسئله: لباس احرام اگر نجس شود تا وقتی که انسان محرم است با احتیاط و جوی باید تطهیر کند و همچنین در حال احرام اگر بدنش نجس شود احتیاط آنست که تطهیر کند و لازم نیست لباس احرام را همیشه دربر داشته باشد بلکه جایز است آنها را عوض کند و برای شستن یا حمام رفتن بیرون بیاورد و لخت شود .

مسئله: احتیاط واجب اینست که این دو جامه را قبل از نیت احرام و لبیک گفتن بپوشد و اگر بعد از لبیک پوشید احتیاط آنست که لبیک را دوباره بگوید و باید دانسته شود که محرم شدن به لبیک گفتن است نه به لباس احرام پوشیدن .

مسئله: احتیاط واجب آنست که در داخل مسجد شجره محرم شود نه خارج آن هر چند نزدیک بآن باشد .

مسئله: جنابت یا حیض مانع از محرم شدن نیست و اینها می‌توانند در حال عبور از مسجد محرم شوند و نباید در مسجد توقف کنند .

مسئله: واجب است لبیک بطور صحیح گفته شود و اگر بلد نیست شخص دیگری که بلد است کلمه کلمه بگوید و او هم دنبالش بگوید .

مسئله: لبیک بصورتی که گفته شد یک مرتبه بیشتر واجب نیست و تکرار آن مستحب است ولی وقتی بجائی رسید که خانه‌های مکه دیده می‌شود احتیاط واجب آنست که لبیک را ترک کند و دیگر نگوید .

مسئله: گره زدن لباس احرام اشکال ندارد می‌تواند لنگ را به کمر گره بزند نه بگردن و همچنین می‌تواند سنگ در جامع احرام بگذارد و با نخ ببندد .

و اما تروک احرام یعنی چیزهایی که بر محرم حرام می‌شود و باید ترک کند ۲۴ چیز است .

اول - شکار کردن حیوان وحشی صحرایی مثل آهو و همچنین خوردن گوشت آن و نشان دادن شکار به شکارچی و کمک کردن به آن، بنابراین شکار حیوان دریایی و کشتن حیوانات اهلی مثل مرغ و گاو و گوسفند اشکال ندارد .

مسئله: پرندگان جزء شکار صحرایی هستند و همچنین ملخ .

مسئله: احتیاط واجب آنست که زنبور را نکشد اگر قصد اذیت ندارد و در صورت اذیت اشکال ندارد و همچنین کشتن حیوانات موذی مثل مار و عقرب اشکال ندارد .

مسئله: صید کردن کفاره دارد حتی اگر جاهل به مسئله هم باشد و در اینجا مسائل زیادی است ولی چون مورد لزوم نیست خودداری شد .

دوم - جماع با زن و بوسیدن و بازی کردن با او و نگاه بشهوت کردن و بلکه هر نوع لذت بردن از زن در حال احرام حرام است .

مسئله: اگر زنی را از روی شهوت ببوسد کفاره آن یک شتر است و اگر بدون شهوت باشد یک گوسفند کفاره دارد .

مسئله: اگر کسی با زن از روی شهوت دست بازی کند چه انزالش بشود چه نشود باید یک گوسفند کفاره بدهد .

دانسته شود در جماع با زن مسائل زیادی است ولی چون معمولاً واقع نمی‌شود و کسی در حال احرام چنین کاری نمی‌کند از تفصیل خودداری شد .

سوم - عقد کردن زن برای خود یا برای دیگری و همچنین شاهد شدن بر عقد حرام است ولی خواستگاری کردن در حال احرام اشکال ندارد .

مسئله: اگر با دانستن مسئله زنی را در حال احرام برای خود عقد کند یا صیغه نماید آن زن بر او حرام ابدی می‌شود در اینجا هم مسائل زیادی هست چون نوعاً واقع نمی‌شود ذکر نکردیم .

چهارم - استمناء (یعنی کاری کند که منی از او بیرون آید) .

مسئله: در استمناء بهر نحوی باشد گرچه با زن خود اگر منی خارج شود باید یک شتر کفاره بدهد .

پنجم - استعمال عطریات مثل مشک و زعفران و امثال آن که مالیدن اینها به بدن و لباس و همچنین خوردن آنها مثل خوردن زعفران و همچنین پوشیدن لباسی که بوی عطر می‌دهد اگر چه قبلاً به آن عطر زده باشد ولی خوردن میوه‌های معطر و بو کردن آنها مثل سیب و به اشکال ندارد .

مسئله: در وقت گذشتن از بازار یا مغازه عطر فروشی لازم نیست دماغ را بگیرد و رسیدن بوی عطر به دماغ اشکال ندارد ولی باید بو نکند .

مسئله: گرفتن دماغ از بوی بد حرام است ولی تند رفتن که کمتر بوی بد را بفهمد اشکال ندارد .

مسئله: کفاره استعمال بوی خوش یک گوسفند است بنابر احتیاط واجب .

مسئله: اگر بوی خوش را مکرر استعمال کند اگر این تکرار در یک وقت باشد همان یک گوسفند کفاره است و اگر در دو وقت یا بیشتر واقع شود مثلاً یک مرتبه صبح یک مرتبه ظهر برای هر دفعه یک گوسفند با احتیاط وجوبی بدهد و اگر بعد از استعمال کفاره را داد و بعد از کفاره باز استعمال کرد واجب است دو مرتبه کفاره بدهد .

ششم - پوشیدن چیز دوخته مثل کت و شلوار و پیراهن و زیرجامه و شورت و امثال اینها و همچنین لباسی که دوخته نیست ولی شبیه به دوخته است مثل جاکت بدون دوخت یا لباسی که از نم درست می‌کنند و همچنین چیزهای کوچک مثل کمر بند و شب کلاه با احتیاط وجوبی ولی همیاتی که در آن پول می‌گذارند و بکمر می‌بندند اگر دوخته باشد اشکال ندارد .

مسئله: فتق بند دوخته شده و هر لباس دوخته اگر احتیاط به آن داشته باشد جایز است بپوشد ولی باید کفاره آن را بدهد و دانسته شود لباس دوخته برای مرد حرام است و برای زن جایز است .

مسئله: کفاره پوشیدن لباس دوخته یک گوسفند است و در فتق بند بطور احتیاط است .

مسئله: اگر محرم چند قسم لباس دوخته بپوشد مثل پیراهن و کت و شلوار برای هر یک جداگانه باید یک گوسفند کفاره بدهد و اگر یک لباس دوخته را که پوشیده بود کفاره اش را داد و بعد از دادن کفاره همان لباس یا لباس دیگری که دوخته بود باز پوشید دو مرتبه باید کفاره بدهد و اگر چند لباس ولی از یک قسم بپوشد مثل دو تا کت یا دو تا شلوار با احتیاط وجوبی برای هر یک باید یک کفاره بدهد و اگر از جهت سرما یا عذر دیگر هم باشد کفاره ساقط نمی‌شود. و اگر لباس ندوخته مثل لباس احرام متعدد بپوشد اشکال ندارد .

هفتم - سرما کشیدن بسیاهی که در آن زینت باشد هر چند قصد زینت نکند و احتیاط واجب اینست که از هرگونه سرما اجتناب گردد بلکه اگر بوی خوش داشته باشد قطعاً حرام است. و حرمت سرما کشیدن هم برای مرد است و هم زن .

مسئله: سرما کشیدن حرام است ولی کفاره ندارد البته اگر دارای بوی خوش باشد احتیاط کفاره دادن است به یک گوسفند .

هشتم - نگاه کردن به آینه برای مرد و زن حرام است ولی نگاه کردن بچیزهای صاف و همچنین به آب صاف که عکس انسان در آنها پیدا است اشکال ندارد .

مسئله: اگر در اطای که ساکن است یا در ماشینی که سوار شده آینه باشد و بداند که چشم او گاهی سهواً به او می‌افتد اشکال ندارد .

مسئله: در نگاه کردن به آینه کفاره نیست ولی اگر عمدا نگاه کند گناه کرده .

نهم - پوشاندن روی پا بوسیله کفش یا جوراب و غیره و این مخصوص مردها است برای زن اشکال ندارد .

مسئله: پوشیدن دمپاییهایی که فقط دو سه بند باریک دارد و مقدار کمی از روی پا را می پوشاند اشکال ندارد .

مسئله: پوشانیدن روی پا حرام است ولی کفاره ندارد .

دهم - فسوق است یعنی دروغ گفتن و فحش دادن و فخر به دیگران کردن همه اینها حرام است ولی کفاره ندارد و باید استغفار کند .

یازدهم - جدال است معنای جدال آنست که برای ثابت کردن یا رد کردن یک مطلبی قسم بخورد چه قسم راست باشد چه دروغ چه عربی باشد مثل (لا و الله) و (بلی و الله) چه فارسی یا هر زبان دیگر مثل (نه بخدا) یا (آری بخدا))

مسئله: مراد از قسمی که حرام است قسم بخدا است نه بشخص یا چیز دیگر مثلا قسم خوردن به پیغمبر و امام و کعبه داخل در جدال نیست لکن قسم خوردن بسایر اسمهای خدا مثل رحمان و رحیم و غیره باحتیاط و جویی داخل در جدال است .

مسئله: اگر قسم راست بخورد دفعه اول و دوم کفاره ندارد و باید استغفار کند و دفعه سوم اگر قسم بخورد یک گوسفند کفاره واجب می شود و تا وقتی که کفاره را نداده اگر بیش از سه مرتبه هم قسم راست بخورد کفاره آن همان یک گوسفند است ولی اگر کفاره را داد و بعد از آن باز قسم راست خورد قسم اول و دوم کفاره ندارد و در سومی یک گوسفند دیگر کفاره دارد و همچنین .

مسئله: اگر در جدال دروغگو باشد واجب است در دفعه اول یک گوسفند و در دوم یک گاو و در سوم یک شتر کفاره بدهد و در بیشتر از سوم باز کفاره یک شتر است و در اینجا هم دانسته شود اگر کفاره داد و بعد باز قسم بدروغ خورد بهمان ترتیب کفاره تکرار می شود .

دوازدهم - کشتن جانورانی که در بدن هستند مثل شپش و کک و کنه که در بدن حیوان است و همچنین حرام است آنها را از بدن بیندازد یا در جای ناامنی قرار دهد که بیفتد ولی در هر صورت کفاره ندارد و گناهکار است .

سیزدهم - حرام است انگشتر در حال احرام برای زینت بدست کردن و اگر برای استحباب باشد مثل اینکه انگشتر عقیق برای ثوابش در دست کند اشکال ندارد .

مسئله: حنا بستن چه با قصد زینت چه بدون قصد زینت برای محرم حرام است ولی اگر قبل از احرام ببندد و اثرش بماند اشکال ندارد .

مسئله: انگشتر برای زینت و حنا بستن بدست گرچه حرام است ولی کفاره ندارد .

چهاردهم - پوشیدن زیور آلات است برای زن که در آن زینت است اگر چه با قصد زینت نپوشد ولی زیورهایی که قبل از احرام عادت داشته بپوشیدن آنها مثل دستبندهایی که همیشه در دست دارد واجب نیست بیرون بیاورد ولی آنها را نباید به مرد حتی شوهرش نشان دهد .

مسئله: پوشیدن زیور حرام است ولی کفاره ندارد .

پانزدهم - روغن مالیدن به بدن است گرچه بوی خوش هم نداشته باشد و اگر بوی خوش داشته باشد و بوییش تا بعد از احرام میماند جایز نیست قبل از احرام هم بمالد .

مسئله: روغن مالیدن اگر از روی اضطرار و احتیاج باشد اشکال ندارد .

مسئله: روغن اگر بوی خوش نداشته باشد مالیدن آن حرام و کفاره ندارد ولی اگر دارای بوی خوش باشد یک گوسفند کفاره دارد حتی در صورتی هم که محتاج باشد حرام نیست ولی کفاره ساقط نمی‌شود .

شانزدهم - زایل کردن و تراشیدن و کندن مو از بدن چه از بدن خود باشد چه غیر و آن غیر چه محرم باشد چه نباشد حتی کندن یک عدد مو هم حرام است ولی اگر در حال غسل یا وضو خودش کنده شود اشکال ندارد .

مسئله: اگر کسی سرش را در حال احرام بدون ضرورت بتراشد یا موهای زیر بغلش را بتراشد واجب است یک گوسفند کفاره بدهد و اگر زیر یک بغل را بتراشد با احتیاط کفاره دهد .

هفدهم - پوشانیدن مرد است سر خود را بوسیله کلاه یا دستمال و به احتیاط وجوبی نباید سر را با حنا یا گل هم بپوشاند و همچنین بار به سر گرفتن ولی اگر دستها را بسر گذارده اشکال ندارد .

مسئله: سر را زیر آب کردن هم حرام است و فرقی در حرام بودن پوشیدن سر نیست چه همه آن را بپوشد چه بعضی آن را و گوشها جزء سر است نباید پوشید ولی در موقع خوابیدن که قهرا مقداری از سر انسان روی بالش قرار می‌گیرد اشکال ندارد .

مسئله: پشه بند که به سر نمی‌افتد اشکال ندارد .

مسئله: اگر سر را شست نباید با حوله و دستمال خشک کند اگر چه بعضی سر باشد .

مسئله: اگر کسی سر را به هر وسیله بپوشاند کفاره آن یک گوسفند است گر چه مکرر بپوشاند و اگر بعضی سر را هم بپوشاند به احتیاط وجوبی باید کفاره را بدهد البته کفاره در وقتی واجب است که دانسته و با توجه بپوشاند و اگر نمی‌دانسته یا غفلت کرده کفاره ندارد .

هیجدهم - پوشانیدن زن است روی خود را با نقاب و روبند و غیره و جایز نیست با باد بزن روی خود را بپوشاند ولی پوشانیدن رو با دست اشکال ندارد .

مسئله: قسمتی از رو در حکم تمام آن است و نباید پوشیده شود ولی در موقع خوابیدن که قهرا مقداری از رو روی بالش قرار می‌گیرد اشکال ندارد .

مسئله: واجب است برای نماز زن سر خود را بپوشاند و مقدمه برای پوشانیدن سر لازم است کمی از اطراف صورت را بپوشاند لکن واجب است بعد از نماز فوراً آنرا باز کند .

مسئله: جایز است برای رو گرفتن از نامحرم چادر یا جامه را که بسر انداخته پائین بکشد که رویش دیده نشود و کفاره هم ندارد .

مسئله: پوشانیدن زن روی خود را حرام است ولی کفاره ندارد .

نوزدهم - سایه قرار دادن مرد است بالای سر خود و برای زنان و کودکان جایز است .

مسئله: سایه قرار دادن در موقع طی منزل حرام است و اگر در جایی منزل کرد یا پیاده شد مثل قهوه خانه توی راه یا مسافرخانه یا در منی که منزل کرده زیر سقف و سایه رفتن اشکال ندارد. گرچه در اینگونه جاها راه هم برود. بنابراین در منی که هست برای رفتن برای رمی جمره یا قربانی کردن اگر چتر بسر گیرد اشکال ندارد و همچنین اگر راه و منزل طی کردن در شب باشد باز زیر سقف اشکال ندارد مثلاً اگر شب در ماشین سرپوشیده یا هواپیما باشد اشکال ندارد .

مسئله: اگر از جهت سرما یا گرما مجبور باشد زیر سایه و سقف برود اشکال ندارد ولی کفاره را باید بدهد و کفاره آن یک گوسفند است .

مسئله: در احرام عمره گرچه مکرر زیر سایه برود کفاره تکرار نمی‌شود همان یک گوسفند است لکن اگر در احرام حج هم زیر سایه برود چه یک دفعه چه بیشتر کفاره آن جدا است و یک گوسفند است .

بیستم - بیرون آوردن خون است از بدن خودش بخراشیدن بدن یا مسواک کردن، دندان کشیدن و امثال اینها ولی بیرون آوردن خون از بدن دیگری حرام نیست .

مسئله: در صورت ناچاری مثل رگ زدن و غیر آن اشکال ندارد .

مسئله: خون از بدن خود بیرون آوردن حرام است ولی کفاره ندارد .

بیست و یکم - ناخن گرفتن حتی بعضی یک ناخن هم حرام است بهر وسیله که باشد و همچنین فرقی ندارد ناخن پا باشد یا دست و با احتیاط و جویب بوسیله دندان و سوهان هم ناخن گرفتن حرام است .

مسئله: کفاره ناخن گرفتن باین شرح است اگر یک ناخن را بگیرد چه از دست چه از پا باید یک مد طعام کفاره بدهد و همچنین برای هر ناخن از دست یا پا تا به ده نرسیده مثلاً اگر نه تا ناخن دست را گرفت باید نه مد طعام بدهد و همچنین در ناخنهای پا ولی اگر به ده رسید باید یک گوسفند کفاره بدهد و در صورتیکه تمام ده ناخن دست و ده ناخن پا را در یک مجلس گرفت برای همه یک گوسفند کافی است و اگر در دو مجلس یا بیشتر گرفته باشد دو گوسفند باید بدهد یکی برای دست یکی برای پا و اگر پنج ناخن از دست و پنج ناخن از پا گرفت ده مد طعام کفاره بدهد پنج مد برای دست و پنج مد برای پا با این شرح قاعده بدست آمد و توضیح بیشتر لازم نیست .

مسئله: اگر گرفتن ناخن ضروري باشد جايز است گرفتن ولي با احتياط وجوبي بايد كفاره را بدهد .

مسئله: مقدار مد هفتصد و پنجاه گرم است .

بيست و دوم - كندن دندان است هر چند خون نيايد بنا بر احتياط و احتياط آنستكه يك گوسفند كفاره بدهد .

بيست و سوم - كندن درخت يا گياهي كه در حرم رونيده باشد ولي درخت ميوه و خرما را كندن اشكال ندارد و دانسته شود كه حرام بودن كندن درخت و گياه حرم مخصوص محرم نيست براي غير محرم هم حرام است و اگر بوسيله راه رفتن معمولي گياهي كنده شود اشكال ندارد .

مسئله: كفاره كندن درختي كه جايز نيست كندن آن، احتياط آنست اگر بزرگ باشد يك گاو و اگر كوچك باشد يك گوسفند بدهد و اگر بعض درخت را قطع كند واجب است قيمت آنرا كفاره بدهد .

مسئله: كندن گياه گرچه حرام است ولي كفاره ندارد و بايد استغفار كند .

بيست و چهارم - اسلحه در برداشتن بنا بر احتياط براي محرم حرام است مگر بجهت ضرورت ولي كفاره ندارد و احتياط آنست كه اسلحه را اگر نمايان باشد همراه خود بر ندارد اگر چه بخود نبسته باشد و فرقي در اسلحه نيست چه سرد باشد چه گرم هر چه از آلات جنگ شمرده شود .

مسئله: هر يك از اين امور كه گفتيم كفاره دارد اگر از روي ندانستن مسئله يا غفلت يا فراموشي واقع شود كفاره ندارد مگر در صيد كه در هر صورت كفاره دارد .

(احكام و آداب احرام تا اينجا تمام شد و حالا شروع مي كنيم به عمل دوم عمره تمتع .)

دوم از اعمال عمره تمتع طواف است پس از اينكه انسان وارد مكه شد واجب است با همان لباس احرام هفت مرتبه دور خانه كعبه بگردد و اين عمل را طواف گویند و بايد دانسته شود كه طواف از اركان عمره است و كسي كه آن را عمدا ترك كند تا وقتي كه وقت آن بگذرد عمره او باطل است چه عالم به مسئله باشد چه نباشد و وقت فوت طواف وقتي است كه اگر بخواهد آنرا با بقيه اعمال عمره بجا آورد بوقوف بعرفات نمي رسد .

مسئله: اگر از روي سهو ترك كرد طواف را، لازم است آنرا بجا آورد هر وقت كه باشد و اگر برگشته به محل خود و نتواند برگردد بمكه يا مشقت داشته باشد برگشتن بايد شخص مورد اطمینانی را نایب بگیرد .

مسئله: اگر شخصي كه احرام عمره تمتع بسته بواسطه عذري دير بمكه رسيد كه وقت انجام عمره ندارد يعني اگر انجام دهد بوقوف عرفات نمي رسد يا زن حائض كه بواسطه حيض نتوانسته طواف كند و اگر بخواهد صبر كند تا پاك شود مي ترسد بوقوف عرفات نرسد اينگونه افراد كه معذور هستند از انجام عمره تمتع حج آنها تبديل ميشود بحج افراد يعني بايد با همين احرام بروند عرفات و مشعر و مني و همه آن اعمال را انجام دهد مثل سايرين غير از

قربانی که در حج افراد واجب نیست و بعد از برگردیدن بمکه باید عمره مفرده بجا آورد و عمره مفرده مثل همان عمره تمتع است باضافه طواف نساء و نماز طواف نساء که این دو در عمره مفرده لازم است. و برای احرام هم باید از حرم خارج شود و در آنجا محرم شود به نیت عمره مفرده و بیاید بمکه برای انجام سایر اعمال عمره مفرده و اگر حج افراد و عمره مفرده را بطوری که گفته شد انجام داد کافی است و حجه الاسلام از او ساقط میشود .

2- طواف و احکام آن (شرایط و واجبات طواف)

اول - نیت یعنی قصد کند طواف عمره تمتع را قریه الی الله و اگر ریا و خود نمایی کند طواف او باطل و معصیت هم کرده .

دوم - طهارت که باید پاک باشد از جنابت و حیض و نفاس و همچنین اگر وضوء ندارد باید وضو بگیرد لکن طواف مستحبی را میتواند بدون وضو انجام دهد .

مسئله: اگر کسی بدون طهارت طواف کند باطل است چه عمدی چه سهوی و چه مسئله را بداند چه نداند و اگر عذر داشته باشد از وضو گرفتن یا غسل کردن واجب است تیمم کند .

شرط سوم - طهارت بدن و لباس است در طواف باید تمام بدن و لباس از هر نجاستی پاک باشد حتی بااحتیاط وجوبی از خون کمتر از درهم و همچنین عرقچین و جوراب و حتی انگشتر بااحتیاط وجوبی باید پاک باشد و در خون قروح و جروح هم به احتیاط وجوبی تا مقداری که امکان تطهیر هست باید تطهیر کرد و لباس را عوض نمود ولی اگر مشقت داشته باشد لازم نیست .

مسئله: اگر بعد از طواف فهمید که لباس یا بدنش نجس بوده طوافش صحیح است ولی اگر می دانسته و فراموش کرده احتیاط واجب آنستکه طواف را اعاده کند .

شرط چهارم - ختنه شده بودن است و احتیاط واجب آنستکه درباره بچه نابالغ هم مراعات شود .

شرط پنجم - ستر عورت است پس اگر بدون ساتر عورت طواف کند باطل است و همچنین ساتر باید غصبی نباشد .

(چگونگی طواف)

واجب است طواف از محاذی حجر الاسود شروع و بآنجا هم ختم شود و دقت زیاد و وسوسه لازم نیست و پس از هر دوری لازم نیست در مقابل حجر الاسود بایستند و دوباره حرکت کند و اگر اینگونه حرکات غیر متعارف داشته باشد بصورت وسوسه طواف اشکال پیدا می کند و در طواف باید خانه کعبه بطرف چپ انسان قرار گیرد بطور متعارف و در این جهت هم دقتی بی مورد و وسوسه های جاهلانه نباید داشت البته در هر کاری رعایت احتیاط عقلانی اشکال ندارد .

مسئله: اگر بواسطه شلوغی و فشار مقداری از دور زدن بخلاف متعارف شد مثل اینکه روی طواف کننده یا پشت او بطرف خانه کعبه قرار گرفت یا عقب طواف کرد باید همان مقدار را

جبران کند و صحیح انجام دهد و همچنین اگر مقداری از طواف را انسان بدون اختیار با فشار دیگران جلو برود باید آن مقدار را از سر بگیرد .

مسئله: واجب است حجر اسماعیل را در طواف داخل کند یعنی از پشت آن دور بزند و اگر از داخل آن برود باطل است و در هر دوری که اینطور کرده با احتیاط واجب باید آن دور را از سر بگیرد .

مسئله: طواف باید در فاصله بین خانه کعبه و مقام ابراهیم واقع شود و این فاصله چنانچه گفته شده بیست و شش ذراع و نیم است پس در طواف نباید در همه اطراف بیش از این مقدار از خانه فاصله گرفت و هر مقداری که بیش از این فاصله داشته باید اعاده کند و باید دانسته شود در آن طرفی که حجر اسماعیل هست باز فاصله را باید تا خانه حساب کرد نه تا حجر بنابراین در آن قسمت چنانچه گفته اند تقریباً شش ذراع و نیم برای طواف باقی میماند و محل طواف تنگ میشود و اگر در این قسمت بیش از شش ذراع و نیم از حجر فاصله گرفت هر مقداری که در فاصله بیشتر طواف کرده باید اعاده کند .

بدانکه در اطراف دیوار کعبه یک پیش آمدگی هست که آنرا (شاذروان) گویند آن هم جزء خانه است بنابراین باید طواف بدور آن باشد و اگر اتفاقاً روی آن رفت و طواف کرد هر مقدار از طواف که اینطور واقع شده باید اعاده کند چنانچه اگر در طواف از روی دیوار حجر اسماعیل برود صحیح نیست زیرا این دو یعنی حجر اسماعیل و شاذروان جزء خانه است که باید بدور آنها طواف کند نه روی آنها ولی اگر در حال طواف دست بر روی حجر بگذارد یا بدیوار کعبه بزند (که در نتیجه یک عضو از بدن که دست باشد بدور خانه واقع نشده) اشکال ندارد و طواف صحیح است .

مسئله: طواف باید هفت دور باشد نه کم نه زیاد و اگر از اول طواف قصد داشته باشد که کمتر یا بیشتر بجا آورد این طواف بکلی باطل است حتی اگر هفت دور هم طواف کند زیرا از اول قصدش صحیح نبوده و اگر از روی ندانستن مسئله و سهو و غفلت هم اینطور طواف کرده با احتیاط وجوبی باید اعاده کند .

مسئله: اگر از طواف واجب عملاً چیزی کم کند عمداً باید کسری را بجا آورد و اگر فاصله زیاد شده با احتیاط وجوبی باید کسری را بجا آورد و طواف را هم اعاده نماید و در صورتیکه سهواً کم کرده باشد باز احتیاط آنستکه بهمین طوری که گفته شد عمل کند یعنی هر چه کسری داشته بجا آورد و اصل طواف را هم اعاده کند البته اگر فاصله زیاد باشد .

مسئله: در طواف واجب قرآن جایز نیست یعنی جایز نیست طواف واجب را با طواف دیگر دنبال هم بیاورد بدون اینکه بین دو طواف نماز طواف فاصله شود و در طواف مستحب مکروه است .

مسئله: اگر بعد از تمام کردن طواف و کنار رفتن شک کند زیادتراً از هفت دور بجا آورده یا نه بشک خود اعتنا نکند و طوافش صحیح است ولی اگر در این صورت شک کند که کمتر از هفت دور بجا آورده یا نه احتیاط واجب آنست که کسری را بجا آورد و بعداً طواف را اعاده نماید .

مسئله: اگر در حال طواف شک کند که این دور هفتم است یا هشتم طوافش باطل است و همچنین اگر شک کند که دور ششم است یا هفتم و هر چه پای نقیصه در کار است طواف او باطل است .

مسئله: قطع کردن طواف مستحب بدون عذر جایز است و در طواف واجب کراهت دارد .

مسئله: در بین طواف نشستن و کمی خستگی گرفتن یا رفتن بطرف دیوار خانه و دست کشیدن و بوسیدن و دو مرتبه از همانجا که بوده طواف را ادامه دهد اشکال ندارد و همچنین در حال طواف رو را باینطرف و آن طرف گردانیدن و حرف زدن اشکال ندارد البته سزاوار است انسان در حال انجام این عبادت بزرگ و سنگین و مشغول ذکر خدا باشد .

مسئله: اگر بعد از تمام کردن طواف شک کند صحیح بجا آورده یا نه بشک خود اعتنا نکند و صحیح است .

3- نماز طواف و احکام آن

مسئله: واجب است بعد از تمام شدن طواف دو رکعت نماز بخواند و احتیاط واجب آنستکه این نماز را پشت مقام ابراهیم بجا آورد و اگر بواسطه زیادی جمعیت نتوانست در پشت مقام بایستد میتواند در یکی از دو طرف مقام هر کدام که نزدیکتر بمقام است بخواند ولی نماز طواف مستحب را در هر جایی مسجد می تواند بخواند .

مسئله: اگر کسی فراموش کند نماز طواف را و مشغول سعی بین صفا و مروه شود یا مسئله: را نماید آنسته و نماز را نخوانده مشغول سعی شده وقتی یادش آمد یا مسئله: را فهمید باید سعی را رها کند و نماز را در محلی که گفتیم بجا آورد و برگردد سعی را از جایی که مانده تمام کند و اگر بعد از سعی یا اعمال دیگر متوجه شد باید بجا آورد ولی لازم نیست اعمال بعدی از سعی و غیره را که بجا آورده اعاده کند و اگر کسی بکلی متوجه نشد تا از مکه خارج گردید اگر برگشتن او به مسجد الحرام مشکل است هر جا که متوجه شد بخواند گرچه در شهر دیگر و اگر تا زنده بود یادش نیامد و متوجه نشد بعد از مرگ پسر بزرگش باید قضای آنرا بجا آورد .

مسئله: واجب است بر هر مکلفی که نماز خود را یاد بگیرد و قرائت و ذکرهای نماز را درست کند خصوصا کسی که می خواهد بحج برود چون بعضی از علما گفته اند اگر نماز او درست نباشد عمره و حج او باطل است و همچنین بنابراین قول ممکن است چیزهایی که در احرام بر او حرام شده بود مثل زن و چیزهای دیگر بر او حلال نشود .

مسئله: اگر شخص نتوانست قرائت یا ذکرهای نماز را یاد بگیرد باید نماز را بهر طوری که میتواند خودش بجا آورد و کفایت می کند و اگر ممکن است کسی باو تلقین کند و نائب گرفتن کافی نیست .

4- سعی بین صفا و مروه و احکام آن

مسئله: واجب است بعد از نماز طواف سعی کند بین صفا و مروه که دو کوه معروف است و مراد از سعی اینست که از کوه صفا برود به مروه و از مروه برگردد و هفت مرتبه اینکار را انجام دهد یعنی از صفا برود به مروه این یک دفعه و برگردیدن از مروه بصفا میشود دو

دفعه و همچنین هر رفتن یکی و هر برگشتن یکی حساب می‌شود و واجب است از صفا شروع کند که در نتیجه آخری بمروه ختم می‌شود و اگر بر خلاف انجام دهد باید از سر بگیرد و از صفا شروع کند .

مسئله: در سعی طهارت شرط نیست جنب و حائض و بی وضو هم اگر سعی کند صحیح است و همچنین لباس و بدن اگر نجس باشد اشکال ندارد .

مسئله: سعی کردن در طبقه بالایی صفا و مروه اگر طوری است که بین دو کوه است نه بالایی دو کوه اشکال ندارد ولی چون کاملاً معلوم نیست چگونه است احتیاط آنست که از همان طبقه پائین که متعارف بوده سعی نماید البته باید تمام بین دو کوه را برود چیزی از اول یا آخر کسر نگذارد .

مسئله: واجب نیست سعی را پشت سر هم انجام دهد بلکه میتواند هر جا خسته شد بنشیند و بعد مابقی را انجام دهد .

مسئله: سعی مثل طواف رکن است و احکام ترک کردن آن و کم و زیاد کردنش چه عمدی چه سهوی مثل طواف است که احکامش گفته شد رجوع کنید .

مسئله: اگر شک کند در عدد رفت و آمدها اگر شکش بعد از تقصیر باشد یعنی بعد از ناخن گرفتن باین شک اعتنا نکند عملش صحیح است ولی اگر بعد از سعی و قبل از تقصیر شک کند اگر احتمال کسری میدهد با احتیاط وجوبی آن کسری را بجا آورد ولی اگر در این صورت شک کند که هفت مرتبه شد یا بیشتر اعتنا نکند و سعی او صحیح است .

مسئله: اگر در بین سعی کردن شک کند که دور هفتم است یا کمتر سعی او باطل است .

مسئله: واجب است سعی را بعد از طواف و نماز طواف انجام دهد و اگر عمداً یا از روی فراموشی یا ندانستن مسئله جلوتر بجا آورد باید اعاده کند .

5-تقصیر و احکام آن

تقصیر آخرین عمل عمره تمتع است که بعد از انجام آن انسان از احرام عمره تمتع خارج میشود و چیزهایی که در حال احرام بر او حرام شده بود حلال میشود مگر سر تراشیدن .

مسئله: واجب است بعد از تمام کردن سعی بین صفا و مروه با قصد قربت تقصیر کند یعنی قدری از ناخن یا موی خودش را بگیرد و تراشیدن سر کافی نیست بلکه حرام است .

مسئله: اگر تقصیر را فراموش کند تا وقتی که احرام حج به بند عمره او صحیح است و اگر عمداً ترک کند تا بعد از احرام حج عمره او باطل است و باید حج افراد بجا آورد (کیفیت حج افراد قبلاً گفته شد) و بعد از حج افراد با احتیاط وجوبی عمره مفرده هم بجا آورد و در سال بعد هم حج را اعاده کند .

مسئله: تقصیر هم مثل سایر اعمال از عبادات است و باید با قصد قربت انجام شود و قبلاً تذکر دادیم که تمام این اعمال در عمره و حج باید با توجه باینکه چه عملی میکند باشد و چون عبادات است در همه آنها قصد قربت معتبر است پس با این تذکر مکرر دیگر لازم

نیست بدنبال هر عملی این مسئله را بگوئیم و هر کدام از اعمال عمره و حج اگر بدون قصد قربت باشد یا ریائی انجام گیرد باطل است .

تا اینجا احکام و آداب بخش اول (عمره تمتع) گفته شد و حال مسائل بخش دوم (حج تمتع) را میگوئیم .

آداب و احکام حج تمتع

اعمال حج تمتع سیزده چیز است که بترتیب گفته می‌شود .

1- احرام

2-وقوف بعرفات که در چهار فرسخی مکه است

3-وقوف به مشعر الحرام که تقریباً در دو فرسخی مکه است

4-رفتن به منی که نزدیک مکه است و انداختن سنگ ریزه بر جمره عقبه

5-قربانی کردن در منی

6-تراشیدن سر یا گرفتن کمی از ناخن یا مو در منی

7-طواف زیارت

8-دو رکعت نماز طواف

9-سعی بین صفا و مروه

10-طواف نساء

11-دو رکعت نماز طواف نساء

12-ماندن در منی در شبهای یازدهم و دوازدهم ذیحجه و بعضی باید شب سیزدهم را هم در منی بمانند

13-انداختن سنگ ریزه بر سه جمره در منی در روز یازدهم و دوازدهم و بعضی در روز سیزدهم هم باید بیندازند و احکام اینها گفته می‌شود .

1- احرام حج

واجب است انسان بعد از تمام کردن اعمال عمره تمتع آماده شود برای انجام اعمال حج تمتع و اولین عمل احرام است که باید از مکه محرم شود و باز متوجه باید بود که این سیزده عمل هم مثل پنج عمل عمره تمتع همه عبادت است در اول هر عملی انسان باید توجه داشته باشد که چه می‌خواهد انجام دهد و همچنین عمل را قریة الی الله و محض اطاعت امر خدا بجا آورد که اگر خدای نخواستہ ریا و خود نمائی در عبادت داخل شود فاسد و باطل می‌گردد و گذشته

از این خود ریا معصیت کبیره است و باید با لبیک گفتن محرم شدن همه کس و همه چیز غیر از خدا را فراموش کنیم و با یاد حق و برای اطاعت از او امرش اعمال را انجام دهیم .

مسئله: آداب و احکام احرام حج از پوشیدن لباس احرام و لبیک گفتن همه مثل همان احرام عمره است که گفتیم و چیزهایی که در احرام گفتیم حرام می‌شود و کفاره دارد یا ندارد و کفاره آن چیست در اینجا هم همانطور است فقط در نیت تفاوت دارد که در آنجا نیت احرام عمره تمتع بود اینجا نیت احرام حج تمتع .

مسئله: وقت احرام حج وسیع است و لازم نیست فوراً بعد از اعمال عمره باشد ولی باید تاخیر نیندازد تا حدی که بوقوف عرفات نرسد و مستحب آنست که روز هشتم محرم شود .

مسئله: احرام حج در هر جای شهر مکه صحیح است گرچه در خانه‌هایی باشد که تازه ساخته شده و جزء شهر است البته مستحب است در مقام ابراهیم و یا حجر اسماعیل محرم شود .

مسئله: احتیاط واجب اینست که بعد از اعمال عمره بدون حاجت از مکه خارج نشود و اگر لازم بود خارج شدن احتیاط واجب آنست که محرم نشود و با احرام خارج گردد و برگردد با همین احرام برود برای اعمال حج ولی اگر کسی رعایت نکرد و بدون حاجت و بدون احرام خارج شد و برگشت و احرام بست و حج را بجا آورد عملش صحیح است .

مسئله: اگر کسی دانسته و عمداً احرام حج را ترک کند تا وقت آن بگذرد حج او باطل است و اگر روی ندانستن مسئله یا فراموشی محرم نشد و بدون احرام رفت بعرفات و منی واجب است برگردد بمکه و محرم شود و اگر برگشتن بمکه ممکن نبود باید همانجا محرم شود و اگر یادش نیامد تا بعد از تمام کردن اعمال حج حجتش صحیح است .

-2- وقوف به عرفات

باحتیاط واجب لازم است از بعد از زوال روز نهم تا مغرب در سرزمین عرفات باشد و مراد از وقوف همین بودن در آنجا است حالا چه بنشیند چه راه برود یا بخوابد فرقی ندارد البته اگر در تمام این مدت خواب یا بی‌هوش باشد وقوف او باطل است پس باید تاخیر انداختن از اول ظهر اگر کم باشد مثلاً بمقدار نماز ظهر و عصر که پشت سر هم بخواند معلوم نیست حرام باشد .

مسئله: بودن در مجموع بعد از ظهر تا مغرب گرچه واجب است لکن تمام آن رکن نیست که حج بترک آن باطل شود پس اگر مقدار کمی توقف کند و برود یا طرف عصر بیاید و توقف کند حج او صحیح است اگر چه توقف نکردن او در تمام وقت دانسته و عمدی باشد آنچه در وقوف رکن است مقداری است که گفته شود در عرفات بوده هر چند مثل یک دقیقه یا دو دقیقه باشد پس اگر هیچ به عرفات نرود رکن را ترک کرده .

مسئله: اگر دانسته و عمدی آن مقدار از وقوف را که رکن است ترک کند حجتش باطل است و کفایت نمی‌کند برای چنین شخصی وقوف در شب عید که وقوف اضطراری است ولی اگر بواسطه عذری مثل فراموشی نتوانستحتی مقدار رکن در عرفات باشد برای چنین شخصی که عذر داشته کفایت می‌کند از شب عید هر چند به مقدار کمی وقوف کند و این را وقوف اضطراری می‌گویند و اولی را وقوف اختیاری و اگر این مقدار از وقوف در شب را عمداً

ترک کند حج او باطل است ولی اگر این را هم روی عذر و فراموشی و غفلت ترک کند و بوقوف اختیاری مشعر برسد حجتش صحیح است .

مسئله: اگر کسی عمدا و دانسته پیش از مغرب از عرفات حج خارج شود و تا مغرب برنگردد باید یک شتر در راه خدا قربانی کند در هر جایی که بخواهد و اگر قدرت بر قربانی نداشت باید هیجده روز روزه بگیرد و حجتش صحیح است و اگر از روی ندانستن مسئله یا سهوا اینکار را کرد کفاره ندارد و بهر حال ضرری به اصل حج نمی‌زند .

3- وقوف به مشعر الحرام

احتیاط واجب آنستکه شب دهم را تا اذان صبح در مشعر الحرام بسر برد و بقصد قربت و چون صبح شد نیت کند وقوف به مشعر الحرام را تا طلوع آفتاب قربة الی الله و این وقوف از صبح تا اول آفتاب وقوف اختیاری مشعر است و واجب است لکن همه آن رکن نیست بلکه رکن بمقداری است، که گفته شود در بین الطلوعین به مشعر بوده گرچه یک دقیقه باشد که اگر کسی مقدار رکن را عمدا و دانسته ترک کند حج او باطل است .

مسئله: کسی که روی عذر مقدار رکن را درک نکند باید یکی از دو وقوف اضطراری مشعر را درک کند یعنی یا مقداری از شب تا اذان صبح را درک کند یا مقداری از طلوع آفتاب تا ظهر در مشعر توقف کند اگر چه یک دقیقه باشد خلاصه اینکه اگر کسی بوقوف اختیاری در عرفات یا مشعر نرسد باید وقوف اضطراری را دریابد و دانستیم که وقوف اضطراری عرفات مقداری از شب عید است و در مشعر دو وقوف اضطراری دارد یکی همان شب عید تا اذان صبح دومی از طلوع آفتاب روز عید تا ظهر و در اینجا صورتهای زیادی هست که در کتابهای مفصل با احکامش گفته شده و چون خیلی طولانی است ذکر نکردیم اگر برای کسی پیش آمد باید در موقع باهش رجوع کند و وظیفه‌اش را بفهمد و عمل کند تا حجتش باطل نگردد .

4- رفتن بمنی و رمی کردن (انداختن سنگ ریزه به جمره عقبه)

کسی که حج می‌کند باید در روز عید از مشعر الحرام به محلی که آنرا منی می‌گویند برود و در آنجا یکی از اعمالش رمی جمره عقبه است یعنی باید هفت عدد سنگ ریزه به جمره آخری بیندازد .

مسئله: سنگ ریزه‌ها باید متوسط باشد نه مثل شن ریز و نه سنگ بزرگ و همچنین باید از جنس سنگ باشد یعنی کلوخ و خزف و جواهرات صحیح نیست اما اقسام سنگهای هر چه باشد حتی سنگ مرمر اشکال ندارد .

مسئله: باید سنگ ریزه‌ها از حرم باشد (حرم محدوده معینی است از شهر مکه و اطراف آن) البته نباید از مسجد الحرام یا مسجد خیف بلکه با احتیاط از سایر مساجد باشد و مستحب است از مشعر بردارد و باید بکر باشد یعنی کسی دیگری آنها را ولی در سالهای گذشته نینداخته باشد .

مسئله: واجب است سنگ ریزه‌ها را یکی با قصد قربت بزند نه اینکه روی جمره بگذارد و واجب است هفت عدد بطور یقین بخود جمره برسد و اگر شک کند که هفت عدد خورد یا نه باید آن قدر بیندازد تا یقین کند که هفت عدد خورد .

مسئله: در رمی جمره طهارت بهیچ نحو شرط نیست بنابراین جنب و حائض و کسی که بدن یا لباسش نجس باشد می‌تواند رمی کند و صحیح است حتی خود سنگ ریزه‌ها هم اگر نجس باشد اشکال ندارد ولی باید مباح باشد یعنی از سنگ ریزه‌هایی که دیگران برداشته‌اند بدون اجازه آنها تصرف نکند .

مسئله: وقت انداختن سنگ ریزه از طلوع آفتاب روز عید است تا غروب آن و اگر فراموش کرد تا روز سیزدهم می‌تواند بجا آورد و اگر تا سیزدهم یادش نیامد احتیاط آنست که سال بعد خودش یا نایبش بیندازد .

مسئله: بچه و مریض ناتوان که قدرت بر انداختن ندارد دیگری باید به نیابت او بزند و کسانی که نمی‌توانند و عذر دارند از اینکه روز رمی کنند می‌توانند شب عمل کنند هر وقت شب که باشد .

-5- قربانی و احکام آن

بعد از رمی جمره در روز عید واجب است قربانی کند یعنی یک شتر یا گاو و یا گوسفند در منی ذبح کند و چون غالباً گوسفند قربانی می‌کنند باید دانسته شود که گوسفند قربانی باید با احتیاط و جوبی یک سال او تمام شده باشد و داخل سال دوم باشد و باید از هر جهت سالم و بی‌عیب باشد یعنی از جهت شاخ و دم و تخم و گوش و چشم و دست و پا و غیره باید نقصی در او نباشد و همچنین باید لاغر نباشد و بنابر احتیاط باید کچلی هم نداشته باشد ولی اگر گوشش شکاف خورده باشد یا سوراخ باشد ولی ناقص و بریده نباشد اشکال ندارد و همچنین اگر شاخ بیرونی او که مثل غلاف برای شاخ سفید درونی است شکسته باشد و خود شاخ درونی سالم باشد اشکال ندارد .

مسئله: انسان می‌تواند خودش قربانی را ذبح کند و می‌تواند نایب بگیرد و نایب باید شیعه باشد و در وقت ذبح نیت کند برای هر کس که ذبح می‌کند و دانسته شود که در ذبح کفارات هم لازم است ذابح شیعه باشد .

مسئله: شرکت در قربانی صحیح نیست و باید هر کس خودش یک قربانی کند .

مسئله: اگر عمداً یا بواسطه عذری روز عید قربانی نکرد احتیاط واجب آنستکه در ایام تشریق یعنی یازده و دوازده و سیزده ذبح کند و اگر نشد در بقیه ماه ذبحجه .

مسئله: احتیاط مستحب آنستکه ذبیحه را سه قسمت کنند یک قسمت را هدیه بدهند و یک قسمت را صدقه بدهند و قدری هم از ذبیحه بخورند و صدقه را به مؤمنین بدهند و لکن چون هیچکدام از اینها واجب نیست اگر صدقه را بفقرای کفار بدهد یا آنکه تمام ذبیحه را بآنها بدهد اشکال ندارد و ضامن سهم فقرا نیست البته احتیاط خصوصاً در خوردن قدری از ذبیحه خیلی مطلوب است ولی واجب نیست .

مسئله: اگر کسی نیابت دارد به شخصی که برای او قربانی بخرد و ذبح کند نایب هم انجام داد پس از آن انسان شک کند که صحیح انجام داده یا نه باین شک اعتنا نکند کافی و صحیح است .

مسئله: اگر کسی قدرت بر قربانی نداشته باشد باین معنی که نه گوسفند دارد و نه پولش را که بخرد و نه اینکه می‌تواند قرض کند یا از راه دیگری تهیه نماید باید به جای قربانی سه روز در حج و هفت روز پس از مراجعت از حج روزه بگیرد در اینجا مسائلی هست که چون معمولاً واقع نمی‌شود ذکر نکردیم اگر اتفاق افتاد از اهلش سؤال کنید .

6- حلق یا تقصیر و احکام آن

بعد از ذبح کردن واجب است سر تراشیدن یا قدری از مو یا ناخن گرفتن البته اگر سال اول حجش باشد احتیاط واجب به سر تراشیدن است اما برای زن تراشیدن سر جایز نیست و باید تقصیر کند یعنی یا از مو یا از ناخن بگیرد و سر تراشیدن یا تقصیر کردن عبادت است باید با قصد قربت باشد و ریا نکند که باطل می‌شود و تراشیدن ریش کفایت از تقصیر نمی‌کند .

مسئله: جایز است سر را خودش بتراشد یا بدیگری واگذار کند و همچنین در تقصیر ولی باید خودش نیت کند و بهتر است دیگری هم نیت کند .

مسئله: محل سر تراشیدن یا تقصیر منی است و در غیر آنجا اختیارا جایز نیست ولی واجب نیست حتماً در روز عید باشد بلکه تاخیر تا آخر روز سیزدهم جایز است گرچه به احتیاط مستحب خوب است روز عید انجام دهد .

مسئله: اگر کسی عمداً یا سهواً یا از روی فراموشی و ندانستن مسئله بهر حال حلق یا تقصیر نکرد تا از منی خارج شد واجب است برگردد بمنی و انجام دهد و اگر امکان ندارد برگردیدن هر جا که هست حلق یا تقصیر کند و در صورت امکان مویش را بمنی بفرستد .

مسئله: لازم است با احتیاط و جویی رعایت ترتیب در این سه عمل یعنی اول رمی جمره بعد قربانی بعد حلق یا تقصیر ولی اگر ندانسته ترتیب را رعایت نکرده اشکال ندارد و صحیح است .

مسئله: بعد از حلق یا تقصیر انسان از احرام خارج می‌شود و چیزهایی که بر او حرام بود حلال می‌شود مگر سه چیز زن و بوی خوش و صید در حرم .

7- طواف زیارت

واجب است بعد از تمام شدن اعمال منی که سه چیز بود به مکه مراجعت کند برای انجام اعمالی که در آنجا واجب است ولی لازم نیست که همان روز عید یا فردای آن مراجعت کند برای اعمال مکه بلکه می‌تواند این اعمال را تا آخر ذیحجه تاخیر بیندازد باین معنا که اگر روز آخر ذیحجه هم اگر آمد و اعمال را بجا آورد مانع ندارد و لکن چون شب یازدهم و دوازدهم ماندن در منی واجب و در این دو روز رمی جمره‌ها هم در منی واجب است معمولاً این دو شب و دو روز را همانطور در منی می‌مانند و بعد از ظهر روز دوازدهم بمکه می‌آیند و چند روزی که در مکه هستند اعمال را انجام می‌دهند .

مسئله: اولین عمل که باید در مکه انجام داد بعد از برگردیدن از منی طواف حج است که بآن طواف زیارت می‌گویند این طواف در همه آداب و شرایط و احکام مثل طواف عمره است که گفته شد فقط در نیت تفاوت دارد که اینجا باید به نیت طواف حج باشد .

8- نماز طواف حج

مسئله: دوم از اعمال مکه نماز طواف است این نماز هم با نماز طواف عمره تفاوت ندارد و احکام و آدابش مثل آنست فقط در اینجا باید نیت کند نماز طواف حج .

9- سعی بین صفا و مروه

مسئله: سوم از اعمال مکه سعی بین صفا و مروه است که باید هفت مرتبه سعی کند و اینجا هم با سعی بین صفا و مروه که در اعمال عمره گفته شد فرق ندارد مگر در نیت که اینجا نیت می‌کند سعی بین صفا و مروه حج .

10- طواف نساء

مسئله: چهارم از اعمال مکه طواف نساء است که این هم در عمل و احکام مثل طواف عمره و طواف حج است فقط باید به نیت طواف نساء انجام شود .

11- دو رکعت نماز طواف نساء

مسئله: پنجم از اعمال مکه در مراجعت از منی دو رکعت نماز طواف نساء است این نماز هم آداب و احکامش مثل نماز طواف عمره و حج است فقط باید به نیت نماز طواف نساء خوانده شود .

این پنج عملی بود که باید بعد از مراجعت از منی در مکه انجام داد و پس از انجام این اعمال زن و بوی خوش هم که باقی مانده بود حلال می‌شود فقط صید در حرم به حرمت باقی می‌ماند که همیشه حرام است و دانسته شود این پنج عمل بهمین ترتیب و بعد از اعمال سه گانه منی باید انجام شود و ترتیب بهم نخورد اختیارا و بدون عذر .

مسئله: برای بعضی مقدم انداختن این پنج عمل مکه بر رفتن بعرفات و مشعر و منی و اعمال آنها جایز است مثل زن که اگر بترسد در برگردیدن حائض می‌شود و نمی‌تواند طواف و نماز را بجا آورد و همچنین پیرمرد و پیر زن و مریض ناتوانی که می‌ترسند در برگردیدن از جهت کثرت جمعیت قادر به انجام اعمال نباشند اینها می‌توانند اعمال مکه را قبلا بجا آورند و صحیح است ولی اینها باید بدانند با این اعمال از احرام خارج نمی‌شوند و زن و بوی خوش هم بر آنها حلال نیست و همه یک مرتبه بعد از حلق یا تقصیر در منی حلال خواهد شد .

مسئله: طواف نساء اختصاص بمرد ندارد بر زن و بچه هم واجب است که اگر بجا نیاورند اگر مرد باشد زن بر او حلال نیست و اگر زن باشد مرد بر او حلال نیست .

مسئله: طواف نساء و نماز آن اگر چه واجب است لکن رکن نیست و ترک عمدی آن هم باعث بطلان حج نمی‌شود ولی اگر انجام ندهد زن بر مرد یا مرد بر زن حلال نمی‌شود و دانسته شود مراد از اینکه گفته می‌شود زن حلال نمی‌شود نه فقط زن خود انسان بلکه هیچ زنی نه زن خودش و نه زن دیگر را اگر بخواد بگیرد بر او حلال نیست و همچنین مرد هم که بر زن حرام می‌شود یعنی هر مردی نه فقط شوهر خودش .

مسئله: اگر طواف نساء را سهوا بجا نیاورد تا برگشت از حج پس اگر می‌تواند باید خودش برگردد و بجا آورد و اگر نمی‌تواند یا مشقت دارد نایب بگیرد و پس از بجا آوردن نایب زن بر او حلال می‌شود.

-12 بیتوته (شب ماندن) در منی

واجب است شب یازدهم و دوازدهم در منی بیتوته کردن یعنی شب را ماندن از غروب آفتاب تا نصف شب و بر بعضی شب سیزدهم هم لازم می‌شود بمانند مثل کسی که در حال احرام صید کرده یا جماع نموده باشد و کسی که روز دوازدهم نرود و بماند تا غروب چنین کسی هم باید شب سیزدهم را بماند و بر بعضی هم واجب نیست این شبها را در منی بمانند مثل بیمار و پرستار بیمار و کسانی که ماندن آنها مشقت دارد.

مسئله: شب را برای بدست آوردن نصف آن از مغرب باید حساب کرد تا طلوع آفتاب با احتیاط و جویبی که تقریباً ساعت دوازده شب می‌شود و احتیاط را به مقداری بیشتر ماندن از ساعت دوازده نباید ترک کردن پس بعد از نصف شب جایز است از منی خارج شود.

مسئله: کسی که بدون عذر از اول شب در منی نبوده احتیاط واجب آنستکه قبل از نیمه شب برگردد و تا صبح بماند.

مسئله: کسی که ترک کند شب ماندن در منی را برای هر شبی که نبوده باید یک گوسفند قربانی کند و فرقی ندارد چه دانسته و عمدا نمانده باشد چه از فراموشی یا ندانستن مسئله و حتی مریض و پرستار و کسی هم که برای او ماندن مشقت دارد که گفتیم واجب نیست بمانند اینها هم برای هر شبی که نمانده‌اند واجب است یک گوسفند قربانی کنند و قربانی کردن این گوسفند محل معینی ندارد حتی می‌تواند پس از مراجعت به محل خود قربانی کند.

مسئله: کسانی که مقداری از اول شب نبوده‌اند یا مقداری قبل از نصف شب خارج شده باشند بر اینها قربانی کردن واجب نیست احتیاط مستحب در قربانی کردن است.

مسئله: کسانی که جایز است برای آنها کوچ کردن در روز دوازدهم که غالباً اینطور هستند باید بعد از ظهر کوچ کنند و قبل از ظهر جایز نیست و کسانی که روز سیزدهم کوچ می‌کنند مختارند هر وقت را بخواهند کوچ کنند.

-13 رمی جمرات سه‌گانه

شبیهانی که گفتیم واجب است در منی ماندن، واجب است در روز آن شبها رمی جمرات سه‌گانه یعنی سنگ ریزه بزند به سه محل که اولی را (جمره اولی) و وسطی را (جمره وسطی) و آخری را (جمره عقبه) گویند ولی اگر عمدا هم آنرا ترک کند. بحج او ضرر نمی‌رساند و صحیح است گرچه در صورت عمد معصیت کار است.

مسئله: عدد سنگ ریزه برای هر جمره در هر روزی باید هفت عدد باشد و آداب و احکام آن بهمین طور است که سابقاً در جمره عقبه گفتیم.

مسئله: وقت انداختن سنگ ریزه از اول آفتاب است تا غروب و در شب جایز نیست و اگر کسی مریض یا ناتوان باشد که بترسد در روز از جهت کثرت جمعیت نتواند رمی کند جایز است شب رمی کند .

مسئله: واجب است جمره‌ها را بترتیب رمی کند یعنی اول جمره اولی بعد وسطی بعد جمره عقبه و اگر باین ترتیب بجا نیاورد باید اعاده کند بطوری که ترتیب حاصل شود چه عمداً خلاف ترتیب کرده باشد چه روی فراموشی و ندانستن مسئله چه سهوی در هر حال باید اعاده کند .

مسئله: اگر کسی فراموش کند در یکی از روزها رمی کند واجب است روز بعد آنرا قضا کند و همچنین اگر عمداً ترک کند واجب است روز بعد قضا کند و واجب است در روز بعد قضا را جلوتر انجام دهد و اگر بعضی از جمره‌ها را ترک کرده باز باید فردای آن روز آن مقداری که روز قبل ترک شده اول قضا کند با رعایت ترتیب بعد تکلیف این روز را بجا آورد و همچنین اگر چیزی را در روز گذشته ترک نکرده و لکن به ترتیبی که گفتیم انجام نداده بوده باز باید قضا کند با ترتیب صحیح .

مسئله: اگر کسی رمی جمرات را فراموش کند و بمکه بیاید اگر در ایام تشریق یعنی یازده و دوازده و سیزده یادش آمد باید برگردد و بجا آورد و اگر متمکن نیست نایب بگیرد و اگر بعد از این ایام یادش بیاید یا عمداً تاخیر بیندازد تا بعد از این ایام احتیاط واجب آنستکه خودش یا نایب او بیاید و بجا آورد و در سال دیگر هم در ایامی که فوت شده است خودش یا نایبش قضا کند .

مسئله: اگر فراموش کرد رمی جمرات را تا از مکه خارج شد احتیاط واجب آنستکه در سال دیگر خودش یا نایبش قضا کند .

مسئله: کسی که معذور باشد از سنگ انداختن مثل آنکه مریض باشد بطوری که نتواند رمی کند یا علیل باشد مثلاً دست یا پا نداشته باشد یا شکسته باشد یا از شدت بی‌حالی نتواند رمی کند باید نایبش بجا آورد و احتیاط واجب آنستکه تا مایوس نشده از اینکه خودش بجا آورد نایب انجام ندهد .

مسئله: اگر زن در برگشت از عرفات و منی بمکه حائض باشد و در مدتی که در مکه است پاک نشود و نتواند بماند تا پاک شود از برای طواف و نماز آن باید نایب بگیرد و سایر اعمال را خودش بجا آورد بنابراین دانسته شود که زن اگر در وقت انجام اعمال عمره از جهت حیض نتواند طواف عمره و نماز آن را بجا آورد و اگر بخواهد صبر کند تا پاک شود وقت وقوف بعرفات و مشعر می‌گذرد باید حج تمتع را بدل کند به حج افراد و با همان احرام برود بعرفات و مشعر و منی و همه اعمال آنها را انجام دهد البته غیر از قربانی که در حج افراد واجب است سپس برگردد به مکه و یک عمره مفرده هم بجا آورد همین کفایت از حجه الاسلام او میکند و صحیح است و این مسئله را سابقاً هم گفتیم ولی اگر زن پس از برگشت از عرفات و منی برای طواف و نماز حج حائض شد در اینجا است که گفتیم باید برای طواف و نماز آن نایب بگیرد و سعی بین صفا و مروه را خودش انجام دهد .

تا اینجا سیزده عمل حج تمتع با مسائلش گفته شد در نتیجه پنج عمل مربوط به عمره تمتع بود و سیزده عمل مربوط بحج تمتع مجموعاً کل وظایف هیجده عمل است که بترتیب با مقداری از مسائل که غالباً مورد لزوم است بیان شد و باز هم برای چندمین بار تذکر داده شود که این هیجده عمل همه عبادت است باید با قصد قربت و برای اطاعت امر خداوند بجا

آورده شود و هرگونه ریا و خودنمائی باعث بطلان عمل می‌شود و گاهی ممکن است در نتیجه زن بر مرد یا مرد بر زن حرام بماند و مفاصدي بدنبال داشته باشد پس بکوشیم که مسائل را خوب یاد بگیریم و اعمال را زیر نظر آگاهان به مسائل انجام دهیم و ریا و خودنمائی نکنیم .

عمره مفرده و احکام آن

چون بسیاری از مردم بعد از اعمال حج عمره مفرده بجا می‌آورند چند جمله‌ای هم در این باره گفته می‌شود .

بدانکه بعد از فارغ شدن از اعمال حج در صورت امکان مستحب است عمره مفرده بجا آورده شود و چون بین علماء اختلاف است که آیا باید بین این عمره و عمره تمتع که بجا آورده یک ماه فاصله باشد یا نه بنابراین اگر بدون فاصله شدن یک ماه کسی بخواهد انجام دهد احتیاط آنست که بقصد رجاء بجا آورد (یعنی بامید اینکه بدون فاصله یک ماه هم مطلوب خداوند باشد .)

صورت عمره مفرده را قبلاً گفتیم در اینجا تکرار می‌کنیم .

صورت آن چنین که باید انسان از مکه و محدوده حرم خارج شود به محلی که جزء حرم نیست مثلاً به تنعیم آنجا باید محرم شود و لباس احرام بپوشد با همان آداب و شرایطی که در مسائل احرام گفتیم البته به نیت احرام عمره مفرده استحباب بعد می‌آید به مکه طواف و نماز طواف و سعی بین صفا و مروه و تقصیر را مثل همان عمره تمتع انجام می‌دهد و پس از تقصیر طواف نساء و دو رکعت نماز آن را بجا می‌آورد و تمام می‌شود بنابراین عمره مفرده یک طواف نساء و نماز آن زیادتر از عمره تمتع است و باید توجه داشت بعد از محرم شدن برای عمره مفرده همه آن چیزهایی که سابقاً گفتیم بر محرم حرام می‌شود در اینجا هم حرام می‌شود تصور نکنید که چون این عمره مستحب است و واجب نیست آن احکام را ندارد بنابراین بعد از محرم شدن تا انسان اعمال آن را بجا نیاورد و تقصیر نکند و طواف نساء و نماز آنرا انجام ندهد از احرام خارج نمی‌شود و همه چیزهایی که گفته‌ایم حتی زن بر او حرام است و پس از بجا آوردن اعمال و تقصیر و طواف نساء و نماز آن از احرام خارج می‌شود و همه چیز بر او حلال است .

طواف وداع

مستحب است در وقت خارج شدن از مکه انسان هفت دور طواف کند بقصد وداع که دعاها و آدابی هم دارد در کتب مفصل ذکر شده ولی همان طواف تنها هم کافی است .

مسائل متفرقه

مسئله: در تقصیرهایی که در عمره تمتع کرده و کفاره داشته با احتیاط وجوبی باید گوسفند یا غیر گوسفند هر چه باشد در مکه قربانی و ذبح کند و اگر در احرام حج تقصیر کرده کفاره آن را در منی ذبح کند و اگر ترک کرد و به محل خودش بازگردید در محل خود بکشد و صدقه بدهد .

مسئله: شرایطی که برای قربانی روز عید گفتیم که باید صحیح و سالم و بی‌عیب باشد رعایت این شرایط در کفاره واجب نیست و می‌تواند هر طور گوسفندی را کفاره بدهد و ذبح کند ولی خودش از گوشت کفارات نباید بخورد و مصرف آن فقرا و مساکین هستند.

مسئله: گاهی انسان بعد از محرم شدن گرفتار می‌شود مثلاً بزندان می‌افتد یا مانع می‌شوند او را از اینکه بمکه رود یا اعمال را انجام دهد و گاهی بعد از محرم شدن مریض می‌شود بطوری که قادر بر رفتن به مکه یا انجام اعمال نیست اینگونه افراد باید با قربانی کردن و تقصیر نمودن مطابق دستوراتی که داده شده از احرام بیرون آیند و سال بعد حج را بجا آورند. و چون در این باره مسائل زیادی هست و ما بنابر اختصار داریم اگر برای کسی چنین اتفاقاتی افتاد در موقع از اهلس پیرسد و بوظیفه‌اش عمل کند تا بطور صحیح از احرام خارج گردد.

مسئله: اگر اول ماه ذیحجه نزد علماء اهل سنت ثابت شد و حکم کردند باول ماه باید حجاج شیعه از آنها پیروی کنند و روزی را که سایر مسلمین بعرفات می‌روند اینها نیز بروند و حج آنها صحیح است و باید دانست که چون افق حجاز با ایران مختلف است غالباً در آنجا یک روز پیش از ایران اول ماه می‌شود و هیچوقت قطع به مخالفت حاصل نمی‌شود و وسواسی کردن صحیح نیست.

مسئله: سجده نمودن بر تمام اقسام سنگها چه مرمر باشد یا سنگهای سیاه معدنی صحیح است و سنگهای مسجدالحرام و مسجد پیغمبر(ص) از این قبیل است و مهر گذاشتن و سجده کردن بر آن در حال تقیه حرام است و نماز اشکال پیدا می‌کند.

مسئله: شرکت در نماز جمعه و جماعت اهل سنت جایز و پسندیده است.

ده حدیث

به این احادیث توجه کنید:

1- حضرت صادق(ع) فرمود تا زمانی که کعبه برقرار باشد و ایستاده، دین اسلام ایستاده و پایدار است (وسائل الشیعه جلد ۸ ص ۱۴)

2- حضرت صادق(ع) فرمود آگاه باشید اگر مردم حج‌خانه خدا را ترک کنند هرآینه عذاب بر آنها نازل می‌شود و مهلت داده نخواهند شد (وسائل الشیعه جلد ۸ ص ۱۴)

3- حضرت صادق(ع) فرمود حج کننده همیشه نور حج در او هست تا وقتی که بطرف گناه نرفته (وسائل الشیعه جلد ۸ ص ۶۸)

4- امام صادق(ع) فرمود هر که خاشاکی از چهره برادر مؤمنش برگیرد خداوند برایش ده حسنه نویسد و هر که بچهره برادرش تبسم کند یک حسنه برای او است (اصول کافی با ترجمه جلد ۳ ص ۳۹۲)

5- رسول خدا(ص) فرمود کسیکه مؤمنی را یاری کند خدای بزرگ ۷۳ گرفتاری از او بردارد که یکی از آنها در دنیا باشد و هفتاد و دو دیگر هنگام گرفتاریهای بزرگ و فرمود وقتی که مردم بخود مشغولند (یعنی روز قیامت) (اصول کافی با ترجمه جلد ۳ ص ۲۸۶)

6- رسول خدا(ص) فرمود هر کس مؤمنی را شاد و خوشحال سازد مرا خوشحال کرده و هر کس مرا خوشحال کند خدا را خوشحال نموده (اصول کافی با ترجمه جلد ۳ ص ۲۷۱)

7- امام باقر(ع) و امام صادق(ع) فرمودند هر که بسنگینی ذره‌ای تکبیر در دلش باشد داخل بهشت نشود (اصول کافی با ترجمه جلد ۳ ص ۴۲۳)

8- موسی بن جعفر(ع) فرمود از ما نیست کسی که هر روز حساب خود را نکند پس اگر کار نیکی کرده از خداوند زیادی آنرا بخواهد و اگر گناه و کار بدی کرده از خداوند آمرزش خواهد و توبه کند (اصول کافی با ترجمه جلد ۴ ص ۱۹۰)

9- حضرت صادق(ع) فرمود هر کس غضب خود را نگه دارد خدا عیب او را بپوشاند (اصول کافی با ترجمه جلد ۳ ص ۴۱۳)

10- رسول خدا(ص) فرمود هیچگاه نبود که جبرئیل نزد من آید جز آنکه مرا موعظه می‌کرد و آخرین سخنش به من این بود که از دشمنی با مردم بپرهیز زیرا که آن عیب پوشیده را آشکار کند و عزت را ببرد. (اصول کافی با ترجمه جلد ۳ ص ۴۱۱)

اللهم نجنا برحمتك من شرور انفسنا و احشرنا مع الصالحين و الحمد لله رب العالمين و صلي الله علي محمد و آله الطاهرين .

الراجي عفو ربه - علي عراقچي همداني

17 رمضان ۱۴۰۲ / ۱۸ تیرماه ۱۳۶۱